

ΣΤ' ΕΡΕΥΝΕΣ - ΕΚΘΕΣΕΙΣ - ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Η ανθρωποκτονία χθες, σήμερα, αύριο

Βασικά πορίσματα Επιστημονικού Συμποσίου για την ανθρωποκτονία*

ΝΕΣΤΟΡΑ ΚΟΥΡΑΚΗ, Καθηγήτῃ Εγκληματολογίας στη Νομική Σχολή του Παν/μίου Αθηνών

Έχω το βαρύ έργο να συμπυκνώσω σε κάποια δεκαπέντε έως είκοσι λεπτά μία εργώδη προσπάθεια που καταβλήθηκε απ' όλους τους συντελεστές του συνεδρίου, δηλαδή από δεκαοκτώ ομιλητές και παρεμβάντες, σε διάστημα, το υπολόγισα πρόχειρα, δέκα ωρών. Επομένως αντιλαμβάνεστε ότι όσα θα πω αποτελούν απλώς μία δική μου υποκειμενική κρίση για το ποια στοιχεία αξίζει να συγκρατήσκει κανείς στη μνήμη του φεύγοντας απ' αυτήν την αίθουσα, ποια στοιχεία δηλαδή νομίζω ότι αποτελούν την πεμπτούσια όσων πολύ σημαντικών ακούσθηκαν εδώ χθες και σήμερα.

Ας μου επιτραπεί πάντως, να ακολουθήσω στην παρουσίαση αυτή των βασικών πορισμάτων του συνεδρίου μία δόμηση λίγο διαφορετική απ' αυτήν που έγινε με βάση το πρόγραμμα των ομιλιών, ώστε να συσχετισθούν μεταξύ τους οι διάφορες ομιλίες και παρεμβάσεις με πιο επαγωγικό τρόπο. Έτσι σ' ένα πρώτο σύντομο μέρος θα ήθελα να δούμε γιατί η ανθρωποκτονία θεωρείται ως το σοβαρότερο έγκλημα του δικού μας ποινικού νόμου αλλά και όλων των ποινικών νόμων ανά τη Γη, παράλληλα βεβαίως και με το έγκλημα της προδοσίας, που όμως αφορά όχι πλέον προσβολή προσώπου, όπως η ανθρωποκτονία, αλλά προσβολή κατά της πολιτειακής τάξης. Υπενθυμίζω, άλλωστε, ότι αυτά τα δύο εγκλήματα, η εσχάτη προδοσία και η ανθρωποκτονία, ήταν και τα μόνα που τιμωρούντο με την ποινή του θανάτου και, διαζευκτικά, με ισόβια κάθειρξη, έως την κατάργηση της θανατικής ποινής στη χώρα μας το 1993. Στην προβληματική του ερωτήματος αυτού εντάσσεται η θεολογική θεμελίωση που αναπτύχθηκε από τον Καθηγητή κ. Ξενοφώντα Παπαχαράλαμπους και η πολιτική θεμελίωση από τον Καθηγητή κ. Κώστα Ζουράρι. Ένα δεύτερο ζήτημα που θα μας απασχολήσει είναι να αναφερθούμε στις προσεγγίσεις που έγιναν στο πρόβλημα της ανθρωποκτονίας χθες και σήμερα πρώτα απ' όλα σε αισθητικό επίπεδο, από τον χαράκτη κ. Βασίλη Χάρο, έπειτα σε λογοτεχνικό επίπεδο από τον εγκληματολόγο κ. Γιώργο Νικολόπουλο και, επίσης, σε επίπεδο παρουσίας των ειδήσεων περί ανθρωποκτονίας από τα ΜΜΕ, από τον δημοσιογράφο κ. Πάνο Σόμπολο και τον υποψήφιο διδάκτορα εγκληματολογίας κ. Παναγιώτη Παπαϊωάννου. Σε ένα τρίτο μέρος θα άξιζε να επιχειρήσει κανείς μια απόπειρα τυπολογίας της ανθρωποκτονίας με βάση τις προσεγγίσεις του στενότερου εγκληματολογικού πυρήνα της, δηλ. αφενός μεν την ψυχολογική, ψυχιατρική και ιατροδικαστική προσέγγιση και αφετέρου την κοινωνιολογική. Στο πλαίσιο αυτών των προσεγγίσεων ιδιαίτερα χρήσιμα θα είναι τα στοιχεία που μας έδωσαν από τη μία πλευρά ο ψυχίατρος κ. Ερρίκος Τζεμπελίκος, και από την άλλη, σε κοινωνιολογικό επίπεδο, οι Καθηγητές κ.κ. Δημήτριος Καλογερόπουλος και Αντώνης Παπαρίζος (ο τελευταίος, πάντως, με παρέμβαση προσανατολισμένη κυρίως σε φιλοσοφικούς προβληματισμούς για την «ελευθερία ενώπιον του θανάτου»). Επίσης, μία γενικότερη «σφαιρική» διάσταση του θέματος μας παρέχει η ανάλυση του Καθηγητή κ. Γιάννη

Πανούση. Ένα προτελευταίο, τέταρτο μέρος θα το αφιέρωνα στην ιστορική διάσταση του θέματος, με βάση τις αναπτύξεις που έκαναν ο Καθηγητής κ. Ανδρέας Παναγόπουλος για τις ανεξιχνίαστες ανθρωποκτονίες στην αρχαιότητα και ο Καθηγητής κ. Cusson για το χθες και το σήμερα της ανθρωποκτονίας, ενώ συναφή είναι και τα στοιχεία που παρουσίασαν ο εκπρόσωπος της Αστυνομίας κ. Βασίλης Τσιατούρας για την εξιχνίαση των ανθρωποκτονιών και ο προϊστάμενος της Ιατροδικαστικής Υπηρεσίας Αθηνών κ. Εμμαν. Νόνας. Τέλος, ένα πέμπτο μέρος θα ήταν σκόπιμο να έχει ως αντικείμενο τις δυνατότητες προληπτικής αντιμετώπισης της ανθρωποκτονίας, δηλ. κυρίως σε αναφορά με τα όσα ενδιαφέροντα μας είπε η Καθηγήτρια κ. Αγγαία Τσήτσουρα. Συγχωρείστε με, τέλος αν θα είμαι κάπως σύντομος, επιγραμματικός, και διότι το προχωρημένο της ώρας δεν μας επιτρέπει να πράξουμε διαφορετικά, αλλά και διότι, ίσως, αν πούμε λίγα θα μπορούσατε να τα συγκρατήσετε, ενώ αν πούμε πολλά, θα συγκρατήσετε λιγότερα.

1. Πρώτα απ' όλα λοιπόν ως προς τη θεμελίωση, γεγονός είναι ότι κατά τη θεολογική άποψη και ιδίως κατά τη χριστιανική αντίληψη, όπως την ανέπτυξε ο κ. Παπαχαράλαμπος, οιοσδήποτε άνθρωπος, ως εικόνα και ομοίωση του Θεού, είναι σεβαστός και επομένως η ζωή και του τελευταίου ακόμη ανθρώπου είναι ιερή, με την έννοια ότι ουδείς ιδιώτης έχει δικαίωμα να την αφαιρέσει. Αυτή η και σήμερα απολύτως αποδεκτή θέση αποτελεί τη συνεισφορά της θεολογικής προσέγγισης στο θέμα μας. Άλλωστε και ο ίδιος ο Χριστός είχε επικυρώσει αυτή τη θέση, θεωρώντας ότι αυτός που αφαιρεί τη ζωή ενός άλλου θα πρέπει να έχει παρόμοια τύχη («πάντες γαρ οι λαβόντες μάχαιραν εν μαχαίρα απολούνται»: Μτθ 26:52). Βέβαια, εάν υπάρξει ειλικρινής μετάνοια του δράστη, και εδώ αναφέρονται κυρίως στους Πατέρες της Εκκλησίας, μπορεί να δοθεί συγχώρεση, ώστε να αποφευχθεί η αιώνια τιμωρία του. Κατά βάση, όμως, η ανθρωποκτονία θεωρείται ως θανάσιμο αμάρτημα, διότι πυρήνας της ανθρωποκτονίας είναι ο εγωϊσμός, ο οποίος και αυτός από την πλευρά του αντιμετωπίζεται ως θανάσιμο αμάρτημα. Ακόμη, αξιοσημείωτη είναι μία πολύ ενδιαφέρουσα τυπολογία των ανθρωποκτόνων που υπάρχει στον Γρηγόριο Νύσσης, δηλ. αφενός του ανθρωποκτόνου «εκ παρασκευής», εκ προμελέτης, και αφετέρου εκείνου ο οποίος «εν συμπλοκή τύπτει τε και τύπεται», δηλ. εκείνου που μέσα στη διάρκεια συμπλοκής αρχίζει να χτυπάει και να χτυπιέται. Εξίσου σημαντική είναι και η δεύτερη προσέγγιση που έγινε από τον κ. Ζουράρι, σε πολιτικό επίπεδο. Συσχετίζοντας, μάλιστα, τις δύο προσεγγίσεις, θα λέγαμε ότι ο ανθρωποκτόνος απορρίπτεται από την κοινωνία (και) διότι υποκαθίσταται στις

* Το Συμπόσιο «Διεπιστημονική προσέγγιση του εγκλήματος της ανθρωποκτονίας» έλαβε χώρα στο Πάντειο Πανεπιστήμιο στις 18 και 19 Μαΐου 1998. Διατηρείται η δομή του προφορικού λόγου, με τον οποίο παρουσιάσθηκαν τα πορίσματα.

εξουσίες όχι μόνο του Θεού, αλλά και του Κράτους, το οποίο έως την εποχή του Διαφωτισμού ήταν ο εκφραστής και της θείας εξουσίας. Επομένως, λογικά, αυτές οι δύο προσεγγίσεις μπορούν να συσχετισθούν. Ο κ. Ζουράρις από την πλευρά του θεωρεί, και σωστά νομίζω, ότι η ανθρωποκτονία είναι ένα συστατικό στοιχείο της πολιτικής και πολιτειακής εξουσίας και ισορροπίας. Ως προς τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να νοηθεί η ανθρωποκτονία στο πλαίσιο μιας πολιτειακής και πολιτικής τάξης, ο κ. Ζουράρις ανέφερε δύο ειδικότερες περιπτώσεις, το εξατομικευμένο πλήγμα (π.χ. βομβιστική επίθεση σε εξατομικευμένους στόχους) και το συλλογικό, απρόσωπο πλήγμα, το οποίο μπορεί να γίνει είτε στη διάρκεια πολεμικής επιχείρησης, αλλά είτε, όπως φαντάζομαι, και στη διάρκεια εσωτερικής εμφύλιας ή άλλης διαμάχης. Αυτή λοιπόν είναι, νομίζω, η οπτική γωνία κάτω από την οποία θα μπορούσαμε να δούμε το πρόβλημα της θεμελίωσης.

II. Σε επίπεδο αισθητικής προσέγγισης, πολύ ενδιαφέροντα ήταν τα όσα μας είπε ο κ. Βασίλης Χάρος, ότι δηλ. για να κατανοήσουμε το έργο ενός καλλιτέχνη που έχει ως θέμα την ανθρωποκτονία, απαραίτητη προϋπόθεση είναι να γνωρίσουμε τον τρόπο σκέψης και την αισθητική άποψη της κάθε εποχής, επομένως να δούμε τα διάφορα αριστουργήματα τέχνης όχι in abstracto, αλλά ενταγμένα μέσα στο χρονικό / τοπικό πλαίσιο της συγκεκριμένης εποχής τους. Αν δει κανείς το ζήτημα με αυτό τον τρόπο, τότε οι βυζαντινές εικόνες με θέμα τη Σταύρωση δεν προκαλούν αποστροφή, όπως θα περίμενε κανείς, αλλά αντίθετα αποπνέουν ένα αίσθημα συμπάθειας, ακριβώς λόγω του έντονου θρησκευτικού στοιχείου το οποίο υπήρχε στο Βυζάντιο και λόγω του ισχύοντος πνευματικού ιδεώδους της σωτηρίας της ψυχής, ως εκ του οποίου ενισχύεται η διάθεσή μας να συμπάσχουμε με τον Χριστό. Όσον αφορά, τώρα, στη λογοτεχνική προσέγγιση, ο κ. Νικολόπουλος έθεσε ως αφετηρία των αναπτύξεών του την επιφύλαξη ότι η λογοτεχνία δύσκολα μπορεί να ενταχθεί στο πλαίσιο των διεπιστημονικών ή πολυεπιστημονικών συζητήσεων που κάνουμε τώρα, αφού η λογοτεχνία δεν συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά της επιστήμης. Εξάλλου, η λογοτεχνία, όπως επεσήμανε, μπορεί να αυτοσυγκροτεί τη δική της πραγματικότητα σ' ένα «φανταστικό» επίπεδο, σε αντίθεση με την επιστήμη, η οποία αναφέρεται σε μια προϋπάρχουσα πραγματικότητα και την «αναδομεί». Όλα αυτά δημιουργούν κάποια προβλήματα, από την άλλη όμως, όπως κατέληξε ο κ. Νικολόπουλος, έχει μεγάλη σημασία να μελετήσουμε τα λογοτεχνικά αριστουργήματα που αναφέρονται στην ανθρωποκτονία, δηλ. τις αρχαίες τραγωδίες, τον «Άμλετ», το «Έγκλημα και Τιμωρία», την «Φραγκογιαννού» ή, θα πρόσθετα, «Το φονικό στην εκκλησιά» του Έλιοτ, διότι τα έργα αυτά βοηθούν σε μια καλύτερη προσέγγιση της επιστήμης, συμπληρώνοντας διαισθητικά ή και με «κεντρίσματα» τα κενά της. Ήθελα επίσης να πω λίγα πράγματα και για τον τρόπο παρουσίασης του θέματος της ανθρωποκτονίας από τα ΜΜΕ, ώστε να ολοκληρώσουμε έτσι αυτές τις προσεγγίσεις. Ακούσατε από τον κ. Σόμπολο ότι υπάρχουν κάποια στοιχεία, βάσει των οποίων ο δημοσιογράφος θα κρίνει εάν αξίζει ή όχι ν' ασχοληθεί ιδιαίτερα μ' ένα έγκλημα, έστω κι αν αυτό είναι ανθρωποκτονία. Έτσι, η φιλονικία και η απλή συμπλοκή δεν έχει δημοσιογραφικά τόσο ενδιαφέρον, όσο ο θόρυβος που δημιουργείται όταν ο δράστης σκοτώνει κάποιον μέσα σ' ένα αμφιθέατρο 100 ατόμων ή όταν ο δράστης ή/και το θύμα είναι ιδιαίτερα γνωστοί στην κοινωνία, ή όταν, ως προς τον τρόπο τελείωσης, στήσει καρτέρι ο δράστης, ή χρησιμοποιήσει βιτριόλι, ή όταν

υπάρχει «έγκλημα πάθους», όταν δηλ. συντρέχουν τα στοιχεία εκείνα που εξάπτουν τη φαντασία των άλλων. Πολύ σωστά από την πλευρά του ο κ. Παπαϊωάννου έθιξε το θέμα μήπως μέσα απ' όλη αυτή την επιλεκτική προβολή των περιπτώσεων ανθρωποκτονίας από τα ΜΜΕ δημιουργείται για τον δράστη π.χ. πολλαπλών φόνων κατ'εξακολούθηση (serial killers) ή κατά συρροή (mass murderers), μία βεβιασμένη εικόνα τέρατος ή δράκου, άρα κάτι ίσως διαφορετικό από την πραγματικότητα, έτσι ώστε αυτού του είδους η ειδησεογραφία τελικά να ικανοποιεί απλώς κάποιες, θα λέγαμε, κατά τον Jung, υποσυνειδητές, αρχέτυπες λειτουργίες του οργανισμού του ανθρώπου, με κεντρικό άξονα τις απωθημένες επιθυμίες και ανασφάλειές του.

III. Ως προς το τρίτο μέρος (της ψυχολογικής, ψυχιατρικής και κοινωνιολογικής προσέγγισης), σωστά η κ. Μαραγκοπούλου, νομίζω, επεσήμανε την ανάγκη να ερμηνευθούν διαφορετικά την κάθε περίπτωση ανθρωποκτόνου (π.χ. από πάθος, για χρηματισμό, για γενετήσιους ή ψυχοπαθολογικούς λόγους, καθώς και για λόγους φιλονικίας, αντεκδίκησης και ξεκαθαρίσματος λογαριασμών), αλλά πιστεύω ότι με τις προσεγγίσεις που έγιναν στο μέρος αυτό κάπως καλύφθηκε αυτό το κενό των αρχικών εισηγήσεων. Ένα άλλο θέμα το οποίο συζητήθηκε είναι και το ερώτημα, γιατί ανθρωποκτονίες διαπράττουν περισσότερο οι άνδρες και λιγότερο οι γυναίκες. Κι εδώ θα συμμεριζόμουν την άποψη της κ. Μαραγκοπούλου, ότι η γυναίκα, ενόψει και της μειωμένης μυϊκής της δύναμης έναντι του άνδρα, είχε εθιστεί από αιώνες σ' ένα μοντέλο παθητικότητας, το οποίο πάντως έχει αρχίσει να ξεπερνιέται στην εποχή μας και κυρίως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Βεβαίως στη διαφοροποίηση αυτή της εγκληματικότητας ανδρών και γυναικών συμβάλλει αναμφισβήτητα και το βιολογικό στοιχείο, μια και, όπως αναφέρθηκε, οι διάφορες ορμόνες που υπάρχουν σε κάθε φύλο (π.χ. η τεστοστερόνη, που συνδέεται με την επιθετικότητα) διαδραματίζουν κι αυτές έναν πολύ σημαντικό ρόλο στο να προσδιορίζουν όχι απλώς την προσωπικότητα αλλά και τις πράξεις ενός ανθρώπου. Ενδιαφέρουσα υπήρξε και η προσέγγιση από τον κ. Τζεμπελίκο, ο οποίος, πέρα από τα όσα σημαντικά μας είπε σχετικά με την ψυχιατρική φαινομενολογία των ανθρωποκτόνων, ορθά ετόνισε ότι συνήθως εκείνοι που λόγω ψυχικής νόσου (σχιζοφρένειας και μανιοκατάθλιψης, κυρίως όμως σε περιόδους με ενεργό ψυχοπαθολογία, όπως παραλήρημα και ψευδαισθήσεις) θα μπορούσαν να αποτελέσουν με την επιθετική τους συμπεριφορά κίνδυνο για την κοινωνία, είναι μία μικρή μειονότητα ανθρώπων. Εδώ θα πρόσθετα ότι, τουλάχιστον κατά τη γνώμη μου, αυτό οφείλεται και στο γεγονός ότι σε πολλές περιπτώσεις οι ψυχικά νοσούντες έχουν μια έκδηλη κατάσταση διαφορετικότητας σε σχέση με τους άλλους, και αυτό τους καθιστά αμέσως αντιληπτούς στο κοινό, το οποίο αντίστοιχα μπορεί να παίρνει τα αναγκαία μέτρα για την αποτροπή του κινδύνου. Το άλλο σημαντικό που μας είπε, και το οποίο δεν υπογραμμίστηκε τόσο από άλλους ομιλητές, είναι ότι υπάρχει μια ολόκληρη λειτουργία του εγκεφάλου, καθοριστική για τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζει ο άνθρωπος θέματα σεξουαλικότητας, επιθετικότητας κ.λπ. Γνωρίζετε ότι εάν επηρεασθούν κάποια κέντρα του εγκεφάλου και εάν ταυτόχρονα υπάρχουν επιδράσεις από τον ρόλο των ορμονών και τις πρώιμες εμπειρίες που δέχεται ένα νήπιο, τότε όλα αυτά μπορούν να προδιαθέσουν προς την επιθετικότητα και ίσως και την ανθρωποκτονία, χωρίς φυσικά αυτό να σημαίνει ότι προκαθορίζουν κιόλας μία πορεία προς την κατεύθυνση

αυτή. Από την άλλη πλευρά ενδιαφέρουσες ήταν, όπως είπαμε, οι κοινωνιολογικές προσεγγίσεις που έγιναν και από τον κ. Καλογερόπουλο. Σας θυμίζω ότι ο κ. Καλογερόπουλος έκανε και ένα tour d' horizon (μια και μιλήσαμε πολύ γαλλικά σήμερα), έναν γύρο δηλ. του ορίζοντα πάνω σε ενδιαφέρουσες θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις περί ανθρωποκτονίας και νομίζω ότι αυτά που αξίζει κανείς να συγκρατήσει περισσότερο από αυτήν την έξοχη εισήγηση είναι, κυρίως, τα εξής: Πρώτον, ότι σύμφωνα με έρευνα του *Marvin Wolfgang* στη Φιλαδέλφεια κατά τα έτη 1948-1952 (*Patterns in Criminal Homicide*, Philadelphia, 1958), οι καθαρά σχεδιασμένες - προμελετημένες ανθρωποκτονίες καλύπτουν μόλις το 5% του συνόλου των περιπτώσεων, ενώ οι πιο συχνοί λόγοι που οδηγούν σε ανθρωποκτονία είναι οι φιλονικίες (35%), οι διαπληκτισμοί οικογενειακού ή οικιακού χαρακτήρα (14%) και οι ζηλοτυπίες (12%). Δεύτερον, ότι, όπως προκύπτει από μελέτη του *Ed. Schur* (*Our Criminal Society*, 1969), τα υπάρχοντα συστήματα αξιών επενεργούν διαφορετικά στη διοχέτευση της επιθετικότητας διαφόρων κοινωνικών ομάδων. Ενώ δηλ. η επιθετικότητα που δημιουργείται από την ανέχεια εξωθεί τις κατώτερες κοινωνικο-οικονομικές ομάδες σε εξωστρεφείς ενέργειες, αντίθετα η επιθετικότητα που συνδέεται με άλλου είδους αποστερήσεις στις μεσαίες και ανώτερες κοινωνικο-οικονομικές ομάδες, κατευθύνεται κυρίως προς τα μέσα - εσωστρεφείς. Τέλος, ένα ακόμη ενδιαφέρον πόρισμα από την εισήγηση του κ. Καλογερόπουλου ήταν το σχετιζόμενο με την έρευνά του για τα στατιστικά στοιχεία των εγκλημάτων αίματος στη Γαλλία κατά την περίοδο 1909-1970. Από την επεξεργασία αυτών των στοιχείων προέκυψε ότι, π.χ. στις παραμονές του Α' Παγκοσμίου Πολέμου (1909-1912), αμέσως μετά τον πόλεμο αυτό (1919 έως 1922) και επίσης μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (1945-1949), καταγράφονται κυρίως κλοπές σε βαθμό κακουργήματος, προφανώς λόγω της οικονομικής κρίσης εκείνης της εποχής, ενώ αντίθετα κατά την περίοδο 1923 με 1940 δεσπόζουν οι ανθρωποκτονίες. Εξάλλου, κατά τα έτη 1941 και 1953 έως 1963 σημειώνονται σεξουαλικά εγκλήματα σε βαθμό κακουργήματος κατά ανηλικών καθώς και σωματικές βλάβες σε βαθμό κακουργήματος. Τέλος, κατά τα έτη 1950 έως 1952 και 1964 έως 1970 παρατηρούνται σεξουαλικά εγκλήματα σε βαθμό κακουργήματος κατά ενηλίκων. Εδώ θα είχε ενδιαφέρον να διερωτηθούμε γιατί υπήρξε αυτή η εξέλιξη. Πάντως, όλα αυτά είναι ασφαλώς στοιχεία πολύ ενδιαφέροντα, όπως άλλωστε και η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε. Τέλος, από τη «σφαιρική» ανάλυση που επιχειρεί ο κ. Γιάννης Πανούσης, ξεδιπλώνοντας τις ποινικές και εγκληματολογικές πτυχές του θέματος, αξίζει κυρίως να επισημάνουμε δύο σημεία. Το πρώτο, είναι η αμφίσημη και συγκυριακή διάσταση της ανθρωποκτονίας στην αντίληψη του κοινού: «Ο φόνος καθιστά ήρωες τους πολεμιστές, ο φόνος καθιστά διάσημους τους κακοποιούς». Το δεύτερο, είναι οι προοπτικές που διανοίγονται για την ανθρωποκτονία στον 21ο αιώνα, με έξαρση, προπάντων, της διασυνοριακής εγκληματικότητας, του οργανωμένου εγκλήματος σε συνδυασμό με την πολιτική διαφθορά και το χρήμα του αίματος, των εγκλημάτων μίσους, των εγκλημάτων κατά συρροή ή κατ' εξακολούθηση (*serial and mass murders*) και των τελετουργικών εγκλημάτων.

IV. Τώρα ερχόμαστε στην ιστορική προσέγγιση που συγκροτεί το τέταρτο μέρος. Σημαντικά υπήρξαν στο πλαίσιο αυτό τα όσα μας εξέθεσε ο κ. Παναγόπουλος για τις τρεις ανεξιχνίαστες ανθρωποκτονίες κατά την αρχαιότητα. Η μία αφο-

ρούσε τον Θουκυδίδη, υιό του Μελησία και αρχηγό της ολιγαρχικής μερίδας στην Αθήνα, ο οποίος εξαφανίστηκε κατά ένα περίεργο τρόπο ενώ βρισκόταν σε πολιτική αντιπαλότητα με τον Περικλή του Ξανθίππου. Η άλλη σχετίζεται με τον ιστορικό Θουκυδίδη, που κι αυτός πέθανε υπό άγνωστες συνθήκες σε ηλικία 60 ετών. Τέλος, η τρίτη ανθρωποκτονία, είναι αυτή του Νικόστρατου, που συνέβη ενώ αυτός πρόκειται να υπερασπισθεί ως μάρτυρας τον Δημοσθένη κατά του Μηδία. Πρόκειται για πολύ ενδιαφέρουσες περιπτώσεις, αν και δεν σας κρύβω, θα ήταν εξίσου χρήσιμο να μας είχε δοθεί, στο πλαίσιο αυτών των αναπτύξεων, η φιλοσοφική θεώρηση και ο γενικότερος τρόπος αντιμετώπισης της ανθρωποκτονίας από την αρχαία αθηναϊκή κοινωνία. Επίσης, άλλη μία αξιολογική εισήγηση (ιστορικού περιεχομένου) έγινε από τον κ. *Cusson*, ο οποίος συγκρίνει την ανθρωποκτονία του τώρα με εκείνην του άλλοτε (κυρίως εννοεί τον Μεσαίωνα και την περίοδο έως τη Γαλλική Επανάσταση). Έτσι, παλιά είχαμε δύο ειδών ανθρωποκτονίες, δηλ. αφενός, και κατά το μεγαλύτερο ποσοστό, ανθρωποκτονίες ως αποτέλεσμα συμπλοκών και φιλονικιών για λόγους τιμής ή και αντεκδίκησης (π.χ. μεταξύ ιπποτών, αλλά και χωρικών), και αφετέρου ανθρωποκτονίες σχετιζόμενες με ληστείες. Συνήθως οι συμπλοκές γίνονταν δημόσια και με τη συμμετοχή περισσότερων προσώπων, που παρενέβαιναν σε ένδειξη αλληλεγγύης, οι δε ανθρωποκτονίες επέρχονταν λόγω μιας κλιμακούμενης βίας, ενώ στις ληστείες παρατηρείται σκληρή αντιπαράθεση των αποφασισμένων για όλα ληστών με τα θύματά τους, που και αυτά υπερασπιζόνταν την περιουσία τους με κάθε τρόπο. Μάλιστα ο «ηρωικός» χαρακτήρας των ανθρωποκτονιών εκείνης της εποχής και η σύνδεσή τους με το αγαθό της τιμής συντελεί ώστε αυτές να είναι ιδιαίτερα συχνές (δεκαπλάσιες σε σχέση με σήμερα) και να αντιμετωπίζονται με επιείκεια (π.χ. μέσω του θεσμού της χάριτος). Στη νεότερη εποχή εξακολουθούν να υπάρχουν τέτοιου είδους ανθρωποκτονίες λόγω φιλονικιών (κυρίως σε περιπτώσεις ανθρώπων που γνωρίζονται μεταξύ τους, έχουν απασχολήσει από παλαιότερα τη δικαιοσύνη και συνηθίζουν να «ξεκαθαρίζουν» τις διαφορές τους με όπλα), αλλά έχουμε εξίσου ανθρωποκτονίες που διαπράττονται σ' ένα πλαίσιο οικογενειακό (σύζυγος, ερωμένος/η, γονείς, παιδιά κ.λπ.) καθώς και (λιγότερο) ανθρωποκτονίες που σχετίζονται με βιασμούς, κλοπές (συνήθως υπό την επήρεια πανικού) ή έχουν κάποιο άλλο κίνητρο (π.χ. πολιτικές δολοφονίες). Αυτό που αξίζει να συγκρατήσουμε εδώ από την πολύ ενδιαφέρουσα ανάλυση του κ. *Cusson* είναι ότι συνήθως οι ανθρωποκτόνοι γνωρίζονται με το θύμα τους και οι ρόλοι τους είναι ανταλλάξιμοι, δηλ. ανήκουν στον ίδιο κοινωνικο-οικονομικό κύκλο, ή και έχουν παρόμοια ηλικία, κυρίως όμως προέρχονται, σε αντίθεση με άλλοτε, από κατώτερα στρώματα περιθωριακών και το έγκλημά τους έχει συνήθως σκοτεινό και μοναχικό χαρακτήρα. Στο σημείο αυτό αξίζει να υπενθυμίσουμε και τα όσα μας είπε ο αστυνόμες κ. *Τσιατούρας* για τα σύγχρονα χαρακτηριστικά της ανθρωποκτονίας στην Ελλάδα. Ειδικότερα μας επεσήμανε τα προβλήματα που έχουν δημιουργηθεί τα τελευταία χρόνια ως προς την εξιχνίαση των ανθρωποκτονιών. Πρώτα απ' όλα, σύμφωνα με τον κ. *Τσιατούρα*, υπάρχει πλέον, πολλές φορές, μία έλλειψη εμφανούς σχέσης θύματος και δράστη. Ενώ δηλ. ο κ. *Cusson* μας ανέφερε ότι στις ανθρωποκτονίες δράστες και θύματα είναι μεταξύ τους κατά κανόνα γνωστοί, φαίνεται ότι τα τελευταία χρόνια αυτό το δεδομένο αλλάζει, ότι δηλ. δεν μπορούμε εύκολα να εντοπίσουμε τον δράστη στον κύκλο των γνωστών του θύματος. Δεύτερον, παρατηρείται δυσαναλογία κινή-

τρου και αποτελέσματος, δηλ. πολλές φορές δεν μπορούμε να σκεφθούμε κάποιο ειδικότερο κίνητρο, ώστε να απαντήσουμε στο κλασικό εγκληματολογικό ερώτημα περί του ποίος ωφελείται και έτσι να διαμορφώσουμε ένα κύκλο πιθανών δραστών. Ένα τρίτο πρόβλημα, είναι η διεύρυνση των ορίων δράσης του εγκληματία, μπορεί δηλ. πλέον να διαφεύγει εύκολα ο δράστης από το ένα μέρος στο άλλο χωρίς να συλλαμβάνεται. Τέλος, ένα τέταρτο σημαντικό ζήτημα είναι η αλλαγή του Κώδικα Τιμής που ετηρείτο παλιότερα από την πλευρά των δραστών: Οι δράστες είναι πλέον αδιότακτοι, αλλά χωρίς να διακινδυνεύουν. Όταν ενεργούν, π.χ. σε περίπτωση ληστείας, δεν θέτουν πλέον στον άλλο το δίλημμα «τα λεφτά σου ή τη ζωή σου», αλλά αποβλέπουν, συνήθως, «και στα λεφτά και στη ζωή» του άλλου, ώστε να μειώσουν έτσι τους κινδύνους αποκάλυψής τους. Εξοντώνουν, μάλιστα, ορισμένες φορές και όσους παρευρίσκονται ως μάρτυρες εκείνη τη στιγμή, ακριβώς για να έχουν τη σιγουριά ότι δεν θα αποκαλυφθούν. Αυτό βέβαια δημιουργεί στην εγκληματολογία μία καινούργια κατάσταση, που σχετίζεται επίσης και με το οργανωμένο έγκλημα και που χρειάζεται ειδική ανάλυση. Πάντως, η νέα κατάσταση που δημιουργείται φαίνεται ότι είναι ακόμη υπό έλεγχο και ότι οι αρμόδιες υπηρεσίες, χάρις κυρίως στο έμπυχο υλικό τους, καταφέρνουν να εξιχνιάζουν πολλές ανθρωποκτονίες (το 1996: 76,7%). Όπως ανέφερε χαρακτηριστικά στην εισήγησή του ο ιατροδικαστής κ. Νόνας, ο έμπειρος ιατροδικαστής έχει μια ιδιαίτερη ικανότητα, που ίσως και ο ίδιος να μην γνωρίζει: Έχει την ικανότητα να μιλά με το [νεκρό] θύμα που εξετάζει και έτσι, με την αυξημένη διαίσθησή του, μπορεί να αποκαλύπτει τον τρόπο τέλεσης της ανθρωποκτονίας, κατ' επέκταση, δε, και τον δράστη της. Να πούμε με την ευκαιρία αυτή, μια και παρατηρήθηκε κάποια αμφισβήτηση για τα στατιστικά στοιχεία μεταξύ ορισμένων ομιλητών, ότι υπάρχει τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα μία σαφέστατα ανοδική πορεία των ανθρωποκτονιών, τουλάχιστον σύμφωνα με τα αστυνομικά στοιχεία. Έτσι, ενώ το 1980 είχαμε 117 περιπτώσεις ανθρωποκτονίας από πρόθεση (τετελεσμένες και σε απόπειρα), το 1990 καταγράφηκαν 204, άρα σχεδόν διπλάσιες, και το 1997 φθάσαμε τις 350, δηλ. περίπου άλλο τόσο. Επομένως παρατηρείται σχεδόν διπλασιασμός ανα δεκαετία και αυτό είναι σημαντικό διότι η ανθρωποκτονία είναι ένα από τα εγκλήματα με τους χαμηλότερους σκοτεινούς αριθμούς, αφού η διάπραξη της δύσκολα μένει ανετόπιστη. Το πολύ - πολύ να έχουμε δυο-τρεις εξαφανίσεις, που μετά αποδεικνύεται ότι ήταν ανθρωποκτονίες, αλλά κατά τα λοιπά ήδη αυτοί οι αριθμοί είναι αρκετά αξιόπιστοι και φανερώνουν, νομίζω, ότι η εγκληματικότητα, τουλάχιστον όσον αφορά στις ανθρωποκτονίες, αυξάνεται με θεαματικό τρόπο από χρόνο σε χρόνο. Από εκεί και πέρα έχει ενδιαφέρον να επισημανθεί ότι ενώ το 1990 οι αλλοδαποί ανθρωποκτόνοι ήταν το 5,5%, το 1991, οπότε άρχισαν να εισδύουν στην Ελλάδα τα πρώτα μεγάλα κύματα αλλοδαπών, το ποσοστό αυξάνεται σε περίπου 11%, και το 1996 σε 20%, πράγμα που σημαίνει ότι έχουμε μια αύξηση αρκετά σημαντική, κυρίως εάν συγκρίνουμε πόσος είναι ο πληθυσμός των αλλοδαπών σε σχέση με τον ελληνικό. Πρόκειται εδώ για στοιχεία του 1996, 20%. Για το 1997 μέχρι στιγμής, για το πρώτο εξάμηνο, έχουμε 17%. Εγώ περισσότερο στέκομαι στο γεγονός ότι το 1991 είχαμε ποσοστό περίπου 11%, που τώρα έχει φθάσει στο 20%. Είναι βέβαια ένα αξιοπρόσεκτο νούμερο αύξησης, αλλά δεν θα έλεγα ότι μπορούμε εξ αυτού του λόγου να φορτώνουμε στους αλλοδαπούς ολόκληρη την αύξηση

της εγκληματικότητας, όπως δυστυχώς γίνεται. Αυτό, μια και είμαστε σε επιστημονικό συνέδριο, θα ήταν μια παραχάραξη της πραγματικότητας.

V. Ας έλθουμε τώρα και στην αντιμετώπιση - πρόληψη της ανθρωποκτονίας. Εδώ η κ. Τσήτσουρα, με βάση και την πολυετή εμπειρία της στο Συμβούλιο της Ευρώπης, μας έκανε μία εμπειριστατωμένη ανάλυση. Αρχικά, μας εξέθεσε διάφορες σκέψεις σχετικά με τις κύριες αξίες που πρέπει να εισαχθούν στα σχολεία και στην κοινωνία μας γενικότερα, ώστε να αποτελέσουν τη βάση της διαπαιδαγώγησης. Ακόμη, προχώρησε και σε ειδικότερες παροτρύνσεις - προτάσεις, που αφορούν τόσο το μεσοπρόθεσμο επίπεδο όσο και την περιστασιακή πρόληψη. Ως προς το μεσοπρόθεσμο επίπεδο, πολύ σημαντικό, όπως είπε, είναι να υπάρχει διάλογος, στο πλαίσιο της οικογένειας και του σχολείου για ειρηνική επίλυση των προβλημάτων, χωρίς βιαιότητες, αντιπαράθεσεις και οξυτήτες. Μας ετόνισε, επίσης, ότι παιδιά που έτυχαν κακομεταχείρισης, στη συνέχεια, δυστυχώς, κακοποιούν και εκείνα συζύγους, παιδιά κ.λπ., άρα έχει μεγάλη σημασία πώς θα αναθρέψουμε τα παιδιά για να μη βρούμε μπροστά μας αργότερα κάποια κατάσταση αντίστοιχη. Περαιτέρω, είναι σημαντικό, όπως είπε η κ. Τσήτσουρα, να διδάσκονται στα σχολεία τα δικαιώματα του Ανθρώπου π.χ., ο σεβασμός του δικαιώματος στη ζωή και η απαγόρευση των θρησκευτικών και φυλετικών διακρίσεων. Επεσήμανε το πόσο αναγκαίο είναι να εκτονώνονται τα παιδιά με κάποιες αθλητικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες, αντί να καταφεύγουν σε άλλου είδους χώρους, που ίσως ν' αποτελούν έτσι μία διέξοδο προσωρινή, αλλά σίγουρα δεν τα ωφελούν σε τίποτα. Τέλος, υπογράμμισε τον αποφασιστικό ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν τα Μ.Μ.Ε. στον περιορισμό του προβλήματος, εάν καθιερώσουν ένα αυτοέλεγχο και επιτύχουν να δίνουν πιο ουσιαστικά μηνύματα προς τους νέους. Ως προς την περιστασιακή πρόληψη, η κ. Τσήτσουρα αναφέρθηκε στην ανάγκη επιτήρησης από την Αστυνομία των χώρων όπου σημειώνονται διαπληκτισμοί, και, ακόμη, επεσήμανε το πρόβλημα του ελέγχου πώλησης και κατοχής πυροβόλων όπλων. Μπορώ και εγώ να σας δείξω διαφημίσεις σε περιοδικά, που προσκαλούν τους αναγνώστες να αγοράσουν όπλα κυνηγετικά χωρίς άδεια αστυνομίας και χωρίς άλλη σοβαρή προϋπόθεση. Και όπως ξέρετε αυτό το κυνηγετικό όπλο μπορεί να γίνει στη συνέχεια μία κοντόκανη καραμπίνα και να χρησιμοποιηθεί σε ληστείες. Αναφέρθηκαν επίσης, στο πλαίσιο αυτών των αναπτύξεων για την περιστασιακή πρόληψη, και όλα τα γνωστά μέτρα τα οποία μπορεί κανείς να σκεφθεί για τα θύματα, όπως π.χ. αποφυγή ερημικών τόπων, αποφυγή προκλήσεων προς τον δράστη. Εδώ θα προσθέταμε ίσως ότι θα ήταν χρήσιμο κάποιος έμπορος να σκεφθεί επιτέλους να εισαγάγει στη χώρα μας και αυτά τα αναισθητικά σπρέι, τα οποία είναι πολύ διαδεδομένα στην Αμερική και στη Γερμανία και τα οποία έχουν το πλεονέκτημα, ότι ακινητοποιούν τον δράστη μόνο για δεκα-δεκαπέντε λεπτά, όσο χρειάζεται δηλ. για να αποφευχθεί ο κίνδυνος, χωρίς όμως και να του προκαλούν σοβαρά τραύματα. Τέλος, η κ. Τσήτσουρα ανέλυσε τις δυνατότητες που υπάρχουν για αντιμετώπιση των ανθρωποκτόνων σε επίπεδο ποινικής καταστολής (π.χ. περιορισμένη χορήγηση υπ' όρον απόλυσης και μόνον έπειτα από πραγματική έκτιση ποινής κατά της ελευθερίας επί μεγάλο χρονικό διάστημα) και αξιολόγησε τις δυνατότητες αυτές μέσα στο πλαίσιο των συστάσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης.